

ERKENNING NA ONRECHT

Een fundamentele behoefte van
slachtoffers en nabestaanden

ONDER REDACTIE VAN JOS DE KEIJSER

Boom

‘Een samenleving die haar slachtoffers niet ziet,
verliest zichzelf.’

Mr. Rosa Jansen,
voorzitter Slachtofferhulp Nederland

ERKENNING NA ONRECHT

Een fundamentele behoefte van
slachtoffers en nabestaanden

Jos de Keijser (redactie)

Boom

© J. de Keijser, p/a Boom, 2026

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j° Besluit van 27 november 2002, Stb. 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Omslag: Bart Rouwhorst

Binnenwerk: Steven Boland

ISBN 9789024423187

ISBN 9789024400195 (e-book)

NUR 770

www.boom.nl

Inhoud

Voorwoord	9
<i>Saskia Belleman</i>	
Inleiding	13
1 Erkenning	17
Definitie en dimensies van erkenning	
<i>Prof. dr. Jos de Keijser, em. hoogleraar psychologie RUG</i>	
2 Erkenning en strafrecht	27
Over de grenzen van erkenning in strafrecht en herstelpraktijk	
<i>Mr. Diederik Greive, hoofdofficier van justitie en bestuurder SSR, het opleidingsinstituut voor de gerechtelijke organisaties</i>	
3 Spreken is nog geen erkenning	37
Het belang van realistische verwachtingen rondom spreekrecht	
<i>Dr. Lieke Nijborg, onderzoeker Universiteit Twente en prof. dr. Lonneke Lenferink, onderzoeker Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit Twente.</i>	

- 4 Financiële tegemoetkoming als erkenning** 45
 De rol van het Schadefonds Geweldsmisdrijven
*Mr. Arlette Schijns, advocaat bij Beer Advocaten en
 voorzitter Schadefonds Geweldsmisdrijven en
 mr. Dorine den Besten, senior jurist bij het Schadefonds*
- 5 Een samenleving die haar slachtoffers niet ziet, verliest zichzelf** 61
 Een pleidooi voor veranderingen binnen én
 naast het strafrecht
Mr. Rosa Jansen, voorzitter Slachtofferhulp Nederland
- 6 Mijn zus koos voor een leven met deze man, niet voor de dood door deze man** 75
 Over de gevolgen van femicide en bredere
 erkenning voor nabestaanden
*Lena Olivier-Martens, MBA i.o. bestuursvoorzitter
 Federatie Nabestaanden Geweldslachtoffers*
- 7 Aangifte als vorm van erkenning bij seksueel geweld** 83
 Over trauma-geïnformeerd werken,
 juridische bijstand en het verschil tussen
 geloofwaardigheid en bewijsbaarheid
*Mr. Richard Korver, slachtofferadvocaat
 en voorzitter LANGZ en prof. dr. Iva Bicanic,
 hoogleraar 'seksueel misbruik van kinderen'
 UMC Utrecht, oprichter Centrum
 Seksueel Geweld*

8	Als erkenning uitblijft	93
	De afwikkeling van het mortierongeval in Mali <i>Peter den Oudsten, voorzitter commissie onderzoek mortierongeval Mali en em. prof. dr. Jos de Keijser, adviseur commissie onderzoek mortierongeval Mali</i>	
9	‘Wat heeft u nodig?’	105
	Over een overheid die erkent dat herstel begint bij luisteren <i>Drs. Nina Huygen, MPA, kwartiermaker van het rijksoverheidsprogramma Erkenning en Herstel</i>	
10	Erkenning versus secundaire schade	113
	Over trauma-geïnformeerd handelen en procedurele rechtvaardigheid <i>Prof. dr. Jos de Keijser en prof. dr. mr. Maarten Kunst, hoogleraar Criminologie, Universiteit Leiden</i>	
	Noten	125
	Over de auteurs	139

Voorwoord

‘Hij mag straks zijn leven weer oppakken als zijn straf erop zit, maar wij hebben levenslang.’

Het is de uitspraak die je het vaakst hoort uit de mond van slachtoffers en nabestaanden die in de zittingszalen van rechtbanken gebruikmaken van hun spreekrecht. Dat is ook zo. Het leed dat is aangericht kan nooit meer ongedaan worden gemaakt. In die zin staat een rechter machteloos. De hartenkreet klinkt alsof elke achterblijver een dader liefst zo lang mogelijk achter de tralies ziet verdwijnen. Maar als de praktijk én deze bundel een ding duidelijk maken, dan is het dat ‘erkenning’ voor iedereen iets anders betekent.

Voor het ene slachtoffer is een schuldbekentenis en een oprechte spijtbetuiging van de verdachte voor het aangedane leed voldoende, terwijl het andere wil dat er pijnlijke gevolgen voor die verdachte aan worden verbonden. Die moet voelen wat hij heeft aangericht en dat kan alleen door oplegging van een hoge gevangenisstraf, eventueel in combinatie met de verplichting om een ro-

yale schadevergoeding te betalen. Hoewel dat laatste uit de hand van een dader niet altijd op prijs wordt gesteld door zedenslachtoffers, blijkt uit het hoofdstuk van Arlette Schijns en Dorine den Besten. Die willen dat besmette geld niet en krijgen liever een uitkering van het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

Hoe belangrijk erkenning is, zelfs als die niet van de dader komt, illustreert het verhaal van zangeres Jill Helena. Zij was de enige van de drie slachtoffers van Ali B. die met lege handen stond na het strafproces waarin de rapper zich moest verantwoorden voor verkrachtelingen en aanrandingen. Toch voelde dat niet zo, vertelde ze na afloop. Dat Ali B. niet werd veroordeeld voor aanranding van Jill Helena kwam door het ontbreken van steunbewijs, niet omdat de rechtbank haar niet geloofde. Zo stond het zwart-op-wit in het vonnis. Ali B. bleef ontkennen dat hij tegenover haar over de schreef was gegaan, maar dat de rechtbank zei haar te geloven, vond Jill Helena eigenlijk erkenning genoeg. Al zal hebben geholpen dat Ali B. wel werd veroordeeld voor verkrachting van de andere twee slachtoffers.

Voor anderen is erkenning meer dan alleen geloofd worden. De nabestaanden van de 298 passagiers en bemanningsleden van de neergeschoten vlucht MH17 wisten dat geen enkele verdachte zich zou komen verantwoorden en dat niemand een gevangenisstraf zou uitzitten. Dat er desondanks een gedegen onderzoek en een strafzaak volgden, zorgde voor een gevoel van erkenning. In ieder geval door Nederland. De Russische autoriteiten weigerden vanaf het begin medewerking aan het onderzoek. Saboteerden dat zelfs door een – in de

woorden van het Openbaar Ministerie – ‘cynische des-informatiecampagne’. Twaalf jaar na dato worstelen de nabestaanden daardoor nog steeds met de vraagstukken rond waarheid, recht en rekenschap. En lopen er procedures bij het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, de internationale luchtvaartorganisatie ICAO en het Internationaal Gerechtshof om alsnog antwoorden te krijgen op vragen die in de eerste procedure via het strafrecht niet zijn beantwoord. En mogelijk nooit zullen worden beantwoord.

Zoals Diederik Greive in deze bundel terecht zegt is erkenning niet afdwingbaar in rechte. Hoe zou dat ook moeten? Vergelding door middel van een straf kan wel helpen. Mijn ervaring is dat de manier waarop slachtoffers en nabestaanden worden bejegend in de zittingszaal minstens zo belangrijk is, kijk bijvoorbeeld naar de reactie van Jill Helena. Vinkt de voorzitter op de automatische piloot een lijstje af, of toont hij oprechte belangstelling? Kijkt hij de slachtoffers aan als hij ze welkom heet? Toont hij begrip voor emoties en zegt hij dat ze zich vrij mogen voelen de zaal even te verlaten als het ze te machtig wordt? Het maakt voor nabestaanden en slachtoffers een wereld van verschil.

Tegelijkertijd is het van cruciaal belang dat nabestaanden en slachtoffers van tevoren goed beseffen dat het strafrecht nooit de oplossing biedt. Dat de gevolgen van een misdrijf nooit meer ongedaan kunnen worden gemaakt. Dat een verdachte niet kan worden gedwongen om te bekennen of spijt te betuigen. Dat sommigen er soms zelfs nog een akelige schep leed bovenop gooien, zoals bijvoorbeeld de Utrechtse tramschutter Gökmen T.,

die tijdens het proces zijn advocaat en de rechters bespuugde en de slachtoffers schoffeerde.

En dan hadden Gökmen T.'s slachtoffers nog het 'geluk' dat een rechter zich over hun zaak boog. Van weinig misdrijven wordt aangifte gedaan en van de zaken waarin dat wel gebeurt, komt slechts een klein deel voor de rechter en volgt in een nog kleiner deel een veroordeling. In het beste geval biedt het strafrecht soelaas voor een heel klein percentage slachtoffers.

Reden voor Rosa Jansen van Slachtofferhulp Nederland om in haar bijdrage over online misdrijven te pleiten voor een andere oplossing. Niet in plaats van, maar naast het strafproces. Dat sluit aan op het pleidooi van Greive, die zich verzet tegen de 'erkenningstirannie' waarin het herstel van het slachtoffer afhankelijk is van het empathisch vermogen en de communicatieve vaardigheden van de dader, of van de overheid. Zet in op het versterken van de autonomie van het slachtoffer, zegt Greive. En dat is wat ook Jansen bepleit. Alleen gaat zij nog verder. Ieder slachtoffer komt in aanmerking voor hulp, vindt zij. Ook als er geen aangifte is gedaan, geen dader is geïdentificeerd en niemand is veroordeeld. In alle gevallen moet de schade die het slachtoffer heeft geleden worden erkend en moet er ondersteuning worden geboden. Gezien de omvang van de problematiek lijkt dat een ambitieuze doelstelling. Maar wel een die het verdient om onderzocht te worden.

Saskia Belleman
Augustus 2026

Inleiding

Er gaat geen week voorbij of een groep vraagt om erkenning voor eerder ervaren leed. Dit kan gaan om grote gebeurtenissen lang geleden, zoals het gedrag van een koloniale macht, tot recente persoonlijke gebeurtenissen, zoals een klacht over een medische behandeling. De slachtoffers en nabestaanden willen openbare excuses, toezeggingen over toekomstige verbeteringen, rehabilitatie, financiële genoegdoening of andere vormen van erkenning voor het aangedane leed. Over deze erkenning gaat deze bundel. De afgelopen veertig jaar heb ik als onderzoeker en klinisch psycholoog-psychotherapeut gewerkt met slachtoffers en nabestaanden van geweldsdelicten. Nabestaanden van wie een dierbare is vermoord of door een verkeersongeval is omgekomen, ervaren naast diepe rouw vaak grote woede en wraakgevoelens. Dit geldt ook voor slachtoffers van relationeel of seksueel geweld en voor slachtoffers van misstanden waarbij de overheid betrokken is, zoals de toeslagenaffaire en de Groningse gaswinningsproblematiek. Uit

onmacht storten de getroffen en zich op de rechtspraak. Ze hopen op rechtvaardigheid en erkenning van hun leed, maar krijgen te maken met een langdurig, zwaar proces. De behoefte aan erkenning komt in de knel en slachtoffers en nabestaanden moeten, naast het primaire leed, leren omgaan met de negatieve gevolgen van langdurige juridische en verzekeringstechnische procedures, ook wel secundaire schade genoemd.

Deze bundel gaat over hoe erkenning beter kan: door ons (burgers, professionals, overheid) meer bewust te zijn van de erkenningsbehoefte van slachtoffers en nabestaanden én daarnaar te handelen.

We hebben juristen, gedragswetenschappers en ervaringsdeskundigen gevraagd te schrijven over hun visie op het verbeteren van de erkenning voor slachtoffers en nabestaanden. Allen hebben dit vol overtuiging en bovendien belangeloos gedaan. Mijn dank voor hun bijdragen is groot. De opbrengst van deze bundel gaat naar Fonds Slachtofferhulp om verder onderzoek te stimuleren.¹

Helaas hebben we ons in tijd en volume moeten beperken en komen lang niet alle misstanden waarin slachtoffers en nabestaanden om erkenning vragen in deze bundel aan bod. Zo ontbreken bijvoorbeeld het slavernijverleden en systematische achterstelling van bepaalde groepen (vrouwen, minderheden, mensen met een adoptieverleden). We hopen dat de hier beschreven benaderingen tot inspiratie zijn voor andere groepen in hun zoektocht naar erkenning. Afgezien van *parallel justice*, dat in hoofdstuk 5 besproken wordt, worden andere positieve alternatieven voor erkenning buiten het

strafrecht, zoals herstelrecht en mediation niet expliciet besproken.

Deze bundel begint met de omschrijving van *erkenning* vanuit de filosofie, gedrags- en rechtswetenschappen. Daarna volgen hoofdstukken over vormen van erkenning waar slachtoffers en nabestaanden mee te maken hebben, namelijk spreekrecht en schadevergoeding. Soms – zoals bij seksueel en relationeel geweld – begint erkenning bij de aangifte. Inspirerend zijn ook de bijdragen vanuit slachtoffer- en ervaringsperspectief: hoe zwaar nabestaan is na femicide, zeker als de instanties niet meewerken. Hoofdstuk 8 beschrijft hoe de slachtoffers en nabestaanden van het mortierongeval in Mali (2016) in eerste instantie geen erkenning kregen en welke gevolgen dit heeft op de lange termijn. Daarover gaat ook het overheidsprogramma *Erkenning en Herstel*. De bundel eindigt met suggesties hoe erkenning van slachtoffers en nabestaanden beter kan tussen burgers onderling, in de strafrechtketen en in de relatie met de (semi)overheid en publieke instellingen. Voor een betere erkenning voor slachtoffers en nabestaanden moet iederéén aan de slag!

Jos de Keijser
Augustus 2026

1

Erkenning

Definitie en dimensies van erkenning

JOS DE KEIJSER

In deze bundel hanteren we het begrip erkenning als een activiteit tussen verschillende partijen nadat de ene partij de andere partij schade of leed heeft toegebracht. Dit kan tussen individuen, groepen, bedrijven, instellingen en overheden zijn. Bij *erkenning geven* gaat het om op een authentieke manier het besef overbrengen van wat je denkt dat een negatieve situatie of gebeurtenis voor de ander betekent en wat je vervolgens kunt doen aan herstel.¹ Dit vraagt veel van de erkenning-gever: (1) een authentieke, gemeende reactie, (2) beseffen wat hij de ander heeft aangedaan, (3) inleven in wat dit voor de ander betekent, (4) dit communiceren met de ander, (5) bijdragen aan het herstel van de ander én aan het herstel van de relatie. *Erkenning krijgen* gaat over het gevoel krijgen dat de ander de aangebrachte schade of het leed serieus neemt, wil weten wat het voor jou betekent en hoe de ander kan bijdragen aan herstel. Dit is al ingewikkeld bij twee individuen, bijvoorbeeld burens, maar wordt veel ingewikkelder bij twee groepen, twee bedrijven of als